

ŠVIESA

LIEPA-RUGPIŪTIS-RUGSĒJIS, 1957

TURINYS

Atminčiai didžiojo Lietuvos rašytojo	34
Kurlink mes einame? A Bimba	35
Varėnos rajono muziejaus istorija. A. Jakštonas	39
A. Matučio eilėraščiai	41
Kad daugiau neplūstų kraujo upės! M. Sluckis	42
Gražus pasaulio ruimas. Eil. P. Vačiūnas	45
Pagal planą. Eil. Jonas Kaškaitis	46
Literatūros apžvalga:	
Seno Vinco eilėraščiai	47
Teisybė apie Vengriją	47
Iš senosios Lietuvos kaimo gyvenimo	48

ŠVIESA

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, published by American Lithuanian Workers
Literary Association, 110-12 Atlantic Ave., Richmond Hill 19, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba,
Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription rates: \$1.00 a year; single copy 25c.

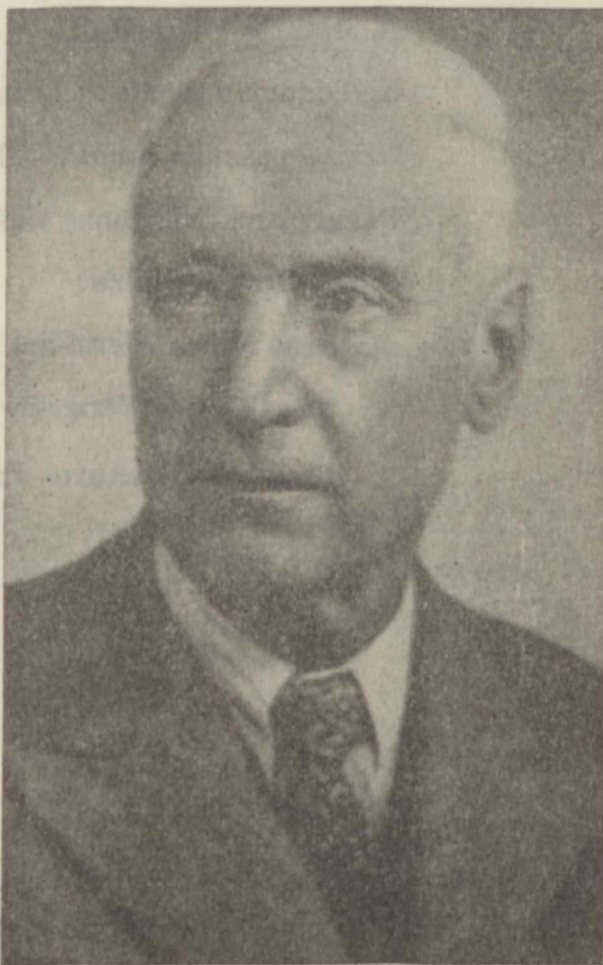
Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York under the Act of March 3, 1879.

ATMINČIAI DIDŽIOJO LIETUVOS RAŠYTAJO

Šių metų rugpiūčio 17 dieną Anykščiuose pasimirė rašytojas Antanas Vienuolis-Žukauskas. Tai didelis visai lietuvių tautai nuostolis. Nors jis mirė jau sulaukęs gana gražaus 75 metų amžiaus, bet iš literatūrinės kūrybos ir visuomeninės veiklos nebuvo pasitraukęs, jei taip galima išsireikšti, iki pat mirties nei vienai dienai. Mirė jis būdamas Lietuvos Aukščiausios tarybos nariu ir neseniai vyriaubės pagerbtas "Tarybų Lietuvos liaudies rašytojo" titulu.

Antanas Vienuolis-Žukauskas į visuomeninę veiklą ir literatūrinę kūrybą įsitraukė audringajame revoliuciniame 1903—1906 metų laikotarpyje. Velionio literatūrinė kūryba, kuri yra seniai tapusi klasikine, ir visuomeninė veikla, teisingai gali didžiulis kiekvienas susipratęs, į mokslą, pažangą ir šviesesnę rytojų tikintis lietuvis. Jis buvo liaudies sūnus ir visą gyvenimą sijo su liaudies kovomis prieš priespaudą ir už laisvę. Kai kai kurie kiti rašytojai, pabugę Lietuvos liaudies laimėjimo ir pasukimo socializmo keliu, pabėgo iš tėvynės, Vienuolis-Žukauskas pasiliko su ta liaudimi, stoji po socializmo vėliava ir visa energija ėmėsi darbo karo sugriautą ir fašistų nuniokotą Lietuvą prikelti

iš giuvėsių. Iki paskutinio atsikvėpimo, iki mirties, jis pasiliko ištikimu savo liaudies sūnum.

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00

Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 110-12 Atlantic Ave., Richmond Hill 19, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, Atsakomyingas redaktorius: A. Bimba

No. 3

Liepa-rugpiūtis-rugsėjis (July-August-September)

XXIX..

Kur link mes einame?

A. BIMBA

Kiekvienas rimtai galvojantis žmogus šiandien stato sau klausimą: Kur link mes einame? Kur link eina Amerika? Kur link eina visas pasaulis, visa žmonija?

Paskutiniai laikais iškilus atominų-vandeniinių ginklų bandymų ir atominio karo galimybės grėsmė visur padidino susirūpinimą ateitimi. Tik retas kuris kad ir eilinis pilietis be baimės ir susirūpinimo numoja ranka ant visko. Dauguma žmonių, didelė dauguma, sielojasi jei ne savo, tai savo vaikų ateitimi. Tiesa, tas susirūpinimas dažnai pasilieka keturiose šeimose sienose, dar nėra išsiliejęs į patvinsią upę, į visur siautėjantį viesulą, į konkretes masines ir ryškias formas, bet sunku besutikti žmogų Amerikoje, kuriam ant krūtinės negulėtų ateitimi susirūpinimo slogutis. Smarkiau perkūnas susibaladojo, per keletą dienų saulė nepasirodė, arba ištiko prailgusi sausra, arba nepaprasti šalčiai sukaustė gamtą, ir išgirsi gilų atodusį: Tai bus pasėka "bovijimosi" su atominiais bandymais! Gamta užsirūstino, pasijudino. Gal jau bus ir "svieto galas!"

VILTYS IR SVAJONĖS

Nepaprasti mūsų laikai, nepaprasta mūsų gadynė—įdomi gadynė, jaudinanti, budinanti, skatinanti, kupina didžiausių galimybių ir

pavojų gadynė. Apie tai netenka niekam abejoti.

Kai prieš dvyliką metų su viršum, sudaužius fašizmo galybę, tapo užverstas paskutinis Antrojo pasaulinio karo istorijos lapas, nė vienas iš mūsų giliai atsidusęs tarėme: Nauji, geresni laikai ateina! Laisviau ir giliau nuo dabar galėsime kvėpuoti. Ir visas mokslas, ir visa kultūra nuo dabar tarnaus žmogaus būklės kėlimui į niekad pirmiau nesapnuotas aukštumas. Juk neveltui sukrauti tokie kalnai lavonų, pralieta tokios upės nekalto kraujo! Nebebus taip, kaip buvo.

Bet tuojau užgriuvo "šaltojo karo" pavietrė. Pas mus, Amerikoje, pakėlė galvą makartizmas. Gal visoje žmonijos istorijoje pirmiau nematytu tempu pakilo ginklavimosi lenktynės ir lenktynės tobulinime masinio žmonių žudymo įrankių. Tiesiog ant viso pasaulio galvos pakilo visiško sunaikinimo grėsmė. Ji toli gražu tebėra nepraėjus, nežiūrint to, kad šiandien taikos šalininkų gretos jau skaitomos šimtais milijonų.

Svarbu tuos visus įvykius, tuos visus pasikeitimus suprasti. Svarbu paieškoti atsakymo į anksčiau pastatytus klausimus. Niekas neatsiranda iš nieko. Juo mažiau be priežasties gimsta socialiniai sąjudžiai, socialinės atmainos, socialiniai veiksmai.

PAGRINDINĖ SOCIALINĖ JĖGA

Jei įsigilinsime į paskutiniųjų ketverto dešėtkų metų istoriją, nesunku bus pastebėti visų didžiųjų įvykių pamate didžioji jėga, kuri kyla iš pamatinio prieštaravimo tarpe socializmo ir kapitalizmo. Nuo didžiosios Spalio revoliucijos, nuo tų "dešimties dienų, kurios sukretė pasaulį", kai viename šeštadalyje pasaulio darbo žmonės pasiėmė galią į savo rankas ir nusprendė apsieiti be ponų ir išnaudotojų, viskas pasaulyje pamatiniai pasikeitė. Juk kiekvienas tai mato savo akimis.

Neinant ir nesigilinant į istoriją, užtenka pažvelgti į šių dienų gyvenimą Amerikoje ir visame pasaulyje. Visi didieji sąjudžiai, įvykiai, atsitikimai susiveda į minėtąjį prieštaravimą, siejasi su tuoju prieštaravimu. Net pati mūsų visų galvosena pasidarė pagrįsta santykiavimu tarpe socialistinio ir kapitalistinio pasaulio.

Kalbėkime pavyzdžiais. Pažvelgkime į šiandieninę Amerikos ekonomiką. Kiekvienam aišku: ji remiasi ginklavimosi reikmenų gamyba. Kas atsitiktų su mūsų ekonomika, jeigu kasmet po apie penkiasdešimt bilijonų dolerių nebūtų suverčiama į ginklavimosi gamybą? Sunku ir įsivaizduoti. O kuomį šitie paskyrimai ginklavimuisi teisinami ir grindžiami? Tik vienu "pateisinimu:" Mums grūmoja socialistinis pasaulis su Tarybų Sąjunga priešakyje. Tuo pačiu argumentu vadovaujantis Amerika turi militarinių bazių juosta apjuosusi visą socialistinį pasaulį. Nėra tokio kampo, nėra tokios kapitalistinės šalies, kuri prisiima, kurioje nesirastų mūsų amerikinės militarinės bazės. Tais pačiais sumetimais ir argumentais pagrįsta vystymas, tobulinimas ir gaminimas atominių ir vandelininių ginklų.

Ką tai reiškia praktiškame gyvenime, sunku ir apsaityti. Šita ekonominė tikrovė taip yra sukausčius ne tik protą, bet ir jausmus Amerikos žmonių, jog šiandien netgi darbininkija nė piršto nepajudintų, nė silpniausio balselio nepakeltų, jeigu krašto vyriausybė dar daugiau skirtų "krašto gynybai" lėšų. Mūsų organizuotasai darbininkų judėjimas ne tik nesmerkia ginklavimosi, bet dar kritikuoja vyriausybę, prinesdamas jai silpninimą Amerikos militarinio pajėgumo! Mūsų did-

žiojo apvienyto darbo unijų judėjimo (AFL-CIO) vadovybė su dideliu nepasitenkinimu sutinka kiekvieną pranešimą iš Washingtono, kuris dar tik kalba apie sumažinimą ginkluotų pajėgų vienu šimtu tūkstančių vyrų, apie galimybę susitarimo Jungtinių Tautų nusiginklavimosi derybose dėl ginklavimosi sumažinimo. Iki šiol, reikia pasakyti, nebuvo pasireiškęs joks iš kiek platesnių darbo masių reikalavimas sumažinimo ginklavimosi. Apart to, kad žmonės yra paveikti isteriškos propagandos, jog mums grūmojant tikras pavojus iš Tarybų Sąjungos pusės, vidutinį amerikietį purto baimė: kas atsitiktų su mūsų darbais, jeigu būtų susitarta sumažinti ginklavimąsi! Ypač senoji amerikiečių karta tebėra nepamiršusi baisiųjų didžiosios depresijos laikų, "garsiosios" hooverinės gadynės.

BAIMĖ PAVOJAUS ANOJE PUSĖJE

Nereikia nė kalbėti, jog šis kapitalistinio pasaulio, su galingąja kapitalistine Amerika priešakyje, ginklavimasis negali neveikti socialistinio pasaulio su Tarybų Sąjunga priešakyje. Visos socialistinės šalys buvo nusiaubtos Antrojo pasaulinio karo. Daugelyje jų dar tebėra neužgijusios to karo žaizdos. O čia atvira kalbama ir konkrečiai ruošiamasi, steigiant militarines bazes tiesiog pasieniuose, naujam karui. Todėl, neišvengiamai, ir socialistiniuose kraštuose gynybos reikalai stovi pirmoje vietoje.

Nuo ekonominio gyvenimo pereikime į kultūrinį. Pažvelgkime į nudienę spaudą, literatūrą, teatrą, radiją bei televiziją. Argi ne viskas pas mus pavergta "komunizmo pavojum?" Didžioji spauda būtų tuščia, jeigu staiga imtų ir tas "pavojus" išnyktų.

Arba paimkime mokslą. Visur girdisi balsai: Pasiliecame, atsiliecame nuo Tarybų Sąjungos! O tai bloga, tai pavojus!

Net ir toks mūsų amerikinio gyvenimo reiškinys, kaip kova už žmonių demokratines teises ir civilines laisves, griežtai siejasi su tuo istoriniu faktu, kad šiandien randasi nebe viena santvarka, bet dvi—kapitalistinė ir socialistinė. Iš vienos pusės argumentuojama: Atėmimas teisių šešiolikaj milijonų juodosios rasės žmonių yra vanduo ant komunistinės propagandos malūno. Visur komunistai rodo ir sako žmonėms: Žiūrėkite, kas dedasi

besididžiuojančioje ir besigiriančioje demokratinėje Amerikoje! Iš kitos pusės, diksiokratai ir kiti rasistai argumentuoja, kad civilinių teisių siekimas ir užtikrinimas visiems amerikiečiams yra komunistų suokalbis sunaikinti amerikini "gyvenimo būdą".

Ir taip šiandien visose mūsų gyvenimo srityse ne tik jaučiamas, bet ir matomas, apčiuopiamas pasaulio pasidalinimas į kapitalistini ir socialistini. Nebegalima nė pasijudinti nesusidūrus su tuo istoriniu faktu.

Na, o jeigu pažvelgsime į imperializmo pavergtųjų žmonių Azijoje ir Afrikoje sąjūdžius išsilaisvinti, visose jų kovose rasime atspindį tos istorinės tikrovės, jog mes turime nebe vieną paaulinę santvarką, bet dvi. Visa eilė buvusių kolonijų tapo nepriklausomomis valstybėmis pirmoje vietoje dėka užtarimo ir talkos iš socialistinio pasaulio. Tai taip aišku, jog nė kalbėti nebėra reikalo. Pav., visų yra pripažįstamas faktas, jog jeigu Egipto didvyriškas pasipriešinimas britiškajam ir francūziškajam imperializmui pavyko, tai ačiū ne tik arabiškojo pasaulio solidarumui, ir tam, kad griežtai, aiškiai ir atvirai jo pusėje atsistojo devyni šimtai milijonų žmonių, kurie gyvena po socializmo vėliava. Taikos jėgos, anti-imperialistinės jėgos, pasirodė nenugalimos.

Tas pats galima pasakyti apie kapitalistinio pasaulio pasimojimą išplėsti Vengriją iš socialistinio pasaulio. Nepavyko, nes socializmo jėgos pastojo kelią.

Abudu šitie įvykiai buvo pasaulinės garsos ir svarbos. Jų galutinoji istorija dar nėra parašyta: dėlei jų tebeina ginčai Jungtinėse Tautose.

BLOGAS IR GERAS

Tai, kas aukščiau pasakya, sudaro didžiojo prieštaravimo tarpe socializmo ir kapitalizmo neigiamąją pusę. Yra ir antroji pusė: tai pusė niekad pirmiau negirdėto progreso. Tasai prieštaravimas, tasai kirtimasis tarpe dviejų pasaulinių santvarkų, neišvengiamai yra pavirtęs istorinėmis lenktynėmis. Tos lenktynės eina, žinoma, ne pagal planą ir ne pagal susitarimą tarpe socializmo ir kapitalizmo, bet savivališkai, dažnai gal net prieš vienų ir kitų norus.

Tos lenktynės paliečia kiekvieną mūsų gy-

venimo sritį. Paimkime ekonomiką: pramonę ir žemės ūkį. Kai nelabai seniai Chruščiovas pasakė, kad už metų kitų Tarybų Sąjunga ne tik pasivys, bet ir pralenks Ameriką gamyboje mėsos ir sviesto "nuo žmogaus", jo toji "pranašystė" arba pažadėjimas garsiai nuskambėjo skersai ir išilgai visą pasaulį. Nepraėjo nepastebėtas ir čia Amerikoje tiek oficiališkuose rateliuose, tiek paprastuose žmonėse. Paviršutiniai galvojantieji tik skaniai nusijuokė, bet į dalykus istoriniai ir rimtai žiūrintieji Chruščiovo pareiškime imatė ne tik "pagąsdinimą", bet labai praktišką galimybę.

Dalykas labai paprastas: kaip nekalbėsime, socialinė santvarka, ypač šiais didelio kultūrinio pakilimo laikais, siekianti pastovumo ir visuotinio žmonių priėmimo, negali numoti ranka į medžiaginę tų žmonių buitį. Ilgainiui, su laiku, minėtose lenktynėse tarpe socializmo ir kapitalizmo laimės toji santvarka, kuri ne tik pažadais, bet ir darbais aprūpins žmones geresne medžiagine buitimi. Tai supranta vadovai tiek socialistinio, tiek kapitalistinio pasaulio. Kas laikinai buvo socializmo laimėjimams (ekonomine prasme) pastojęs kelią, tai baisusis Antrasis pasaulinis karas su neįsivaizduojamu nuniokojimu milžiniškų Tarybų Sąjungos plotų. Tuo gi tarpu, mes, Amerikoje, ne tik nebuvo karo audrų nusiaubti, bet dar karo reikalavimų "padilginti" kėlėme ir kėlėme savo gamybą, vystėme ir vystėme savo gamybinės jėgas, kas, suprantama, žymiai pakėlė žmonių medžiaginę buitį. Kai socialistiniame pasaulyje karo metu ir ilgai dar po karo milijonai ir milijonai žmonių džiaugėsi gavę "duonos ir druskos" gyvybei kūne palaikyti, mes duona, mėsa ir sviestu užvertėme sandėlius iki pat stogo! Sotus ir gerai apsirengęs amerikietis gana ilgai galėjo rodyti pirštu ir sakyti: žiūrėkite, ką mes turime, o ką jie turi! Žiūrėkite, ką mums davė kapitalizmas, o ką jiems davė socializmas! Dar ir šiandien jūs tokių kalbų išgirsite nemažai.

Tai tokia yra ekonominių lenktynių tarpe socializmo ir kapitalizmo prasmė.

LENKTYNIAVIMAS VISUR

Lenktyniavimas tarpe socialinių santvarkų taip pat smarkiausiai eina moksle. Atsimena-

te, kaip drąsiai per keletą metų pas mus buvo kalbama apie "suvaldymą" socialistinio pasaulio atominės bombos pagalba. Kraštutiniai reakcionieriai atvirai kalbėjo apie preventyvų karą. Jie buvo smulkmeniškai nusibraižę ir viešai paskelbę planą, kaip karas bus pradėtas ir vedamas, kaip ir kiek Tarybų Sąjungos didmiesčių bus sulyginata su žeme. Nes jų buvo manyta, kad prie socialistinės santvarkos mokslas niekad nepasivys Amerikos mokslo. Bet staiga išgirstame, kad atominės bombos jau gaminamos ir bandomos ir Tarybų Sąjungoje. Koks tai buvo nusistebėjimas! Pirmosios atominės bombos išsprogdymas Tarybų Sąjungoje išsklaidė preventyvio karo tvaiką tų amerikiečių galvose. Pasirodė, kad būsimasis karas bus pasaulinis savo naikinimu karas tikrąja to žodžio prasme. Pasirodė, kad socialistinėje santvarkoje mokslas gali klestėti ir klesti. Nuo to laiko vis dažniau ir dažniau skaitome ir girdime apie didžiulius visose mokslo šakose pasiekimus socialistiniame pasaulyje. Jau kalbama apie tai, kad ten mokslas visoje eilėje šakų yra net mus prašokęs. Ir tai skaitoma didelio susirūpinimo vertu reiškiniu.

Kovoje su ligomis, pastangose pakelti žmonių sveikatingumą, sumažinti mirtingumą, prailginti gyvenimą ir tt. lenktyniavimas tarpe socializmo ir kapitalizmo jau yra davęs žmonijai didžiulių laimėjimų. Šiaurinio ir Pietinio polių tyrinėjime, astronomijoje, matavime erdvės, ruošime mūsų žemės satelitų, lėktuvų tobulinime, išvystyme atominės energijos, lenktynės tarpe socializmo ir kapitalizmo stebina visą pasaulį. Ir visa tai eina žmonijos gerovėn.

Gal ne taip aiškiai ir dramatiškai kaip lenktynės anose mūsų šiandieninio gyvenimo srityse, bet lenktyniavimas eina ir vis plačiau vystosi ir kultūriniame gyvenime. Jau kalbėjome apie demokratines žmonių teises ir civilines laisves, galima dar pridėti rasinės neapykantos naikinimą ir tikros brolybės auklėjimą. Jei šis tas jau yra atsieکتa ir kapitalistiniame pasaulyje, o atsieکتa jau nemažai paskutiniiais keleriais metais, tai nemažai dėka to, jog mūsų platusis pasaulis nebe vienas ir nebe "suvienytas", bet pasidalinęs, susiskaldęs, kad jau didžiulėje pasaulio dalyje toji

rasinė neapykanta ir diskriminacija yra iššluota. Ar tai mūsų pietuose, ar tai Pietų Afrikoje baltojo žmogaus arogancija, pasipūtimas, pasididžiavimas, atsinešimas iš aukšto su panieka linkui žmogaus juodoje odoje viršta ryškiausia beprotyste, didžiausiu idiotizmu, gėdą darančiu kiekvienam dar visiškai su sveiku protu neatsisveikinusiam baltam žmogui.

BET KLAUSIMAS "KURLINK EINAME?" PASILIEKA

Ką tai visa parodo? Tai parodo, kad prieštaravimas tarpe socializmo ir kapitalizmo yra milžiniška socialinė jėga—jėga, kaip ir kiekviena jėga, dėl gero ir dėl blogo. Marksas ir Engelsas mokė, kad socialinė jėga yra panaši gamtiškai jėgai. Paleista be kontrolės, ji gali viską sunaikinti. Sutvarkyta, pažebota, sukontroliuota, protingai tvarkoma ir vedama, jinai yra žmonijos išganymas. Panašiai su šia naująja socialine pasauline jėga. Šaltojo karo formoje jinai yra viską naikinanti jėga. Formoje protingos koegzistencijos, formoje lenktynių ekonomikoje, kultūroje ir moksle, jinai jau yra virtusi didžiuliu progresu. Tai reikia suprasti kiekvienam amerikiečiui. Tai reikia suprasti kiekvienam žmogui visame pasaulyje. Ir juo greičiau ir daugiau žmonių tą istorinę tiesą įsisąmonins, tuo greičiau susilauksime šaltojo karo pabaigos, tuo greičiau bus pasiektas pasaulinės, pastovios taikos idealas.

Ne tik Amerika, ne tik Tarybų Sąjunga, bet visas kapitalistinis ir visas socialistinis pasaulis turi būti įsitikinę, kad šaltasis karas ne tik nebeturi jokio pateisinimo, bet vis labiau ir labiau darosi progreso stabdžiu. Tai kelias, kuris veda mus visus, visą žmonių į pavojus, į naujas katastrofas. Iš kitos pusės, socialinių santvarkų koegzistencija užtikrina, atominės energijos gadynėje, neįsivaizduojamus pakilimus visose gyvenimo srityse visame pasaulyje.

Taigi: Kurlink mes einame, geriau, kurlink mes eisime?

Mes nesame praradę vilties, jog, su laiku, laimės taikos ir progreso šalininkai, o ne tie, kurie sušilę siekia šį prieštaravimą tarpe socialistinio ir kapitalistinio pasaulio panaudoti palaikymui ir tęsimui šaltojo karo politikos.

VARĒNOS RAJONO MUZIEJAUS ISTORIJA

B. JAKŠTONIS

Nedidelē Lietuvos teritorija. Vykdamas iš gimtųjų Mažeikių, prigludusių respublikos šiaurės vakarų pakraštyje, į Varėną — pirmąją savistovią darbovietę krašto pietryčiuose — Henrikas Lizdenis net pavargti nespėjo. Tiesa, Lietuvą jis pervažiavo išilgai, bet kelionė tetruko keliolika valandų.

Į ekspedicijas Henriką Lizdenį dažnai lydi jo duktė Rimutė

Užtat jau pirmosiomis darbo dienomis jaunąs rajono liaudies švietimo skyriaus inspektorius įsitikino, kad tarp žemaitijos ir Dzūkijos vien kelio nuotolis nedidelis. Pa-
pročių ir žmonių gyvenimo būdo skirtumas

jį tiesiog pritrenkė.

Kokios istorinės sąlygos tai nulėmė? Kodėl taip yra? Kodėl? Daugybė "kodėl" smelkte smelkėsi į smalsų mokytojo protą. Tiesą sakant, tai buvo ne tik profesinis istoriko smalsumas, o ir smalsumas apsišvietusio žmogaus, mylinčio savo tėvynę, norinčio gerai pažinti jį supančią aplinką ir gyvenimą visame įvykių priežastingume.

Aišku, atsakymą į visus klausimus tegalėjo duoti kruopštus rajono istorijos ištyrimas. Deja, inspektorius darbas—važinėti iš mokyklos į mokyklą, jo gyvenimas—ant ratų. Kaip besistengtum — laisvo laiko nelieka nė minutės.

— Ech, sunku bus mums išsiversti be jūsų, — perskaitęs Lizdenio pareiškimą, pasakė ra-

Dūminė pirkia, kokiose gyveno vargšai

jono liaudies švietimo skyriaus vedėjas. — Bet ką darysi. Kraštotyra — reikalas taip pat svarbus. Sutinku.

Ir, taip, Lizdenis skiriamas sėsliam darbui — Vakarinės darbininkų jaunimo vidurinės mokyklos mokytoju, kad pilnai galėtų atsidėti savo užsimojimui — kraštotyrai.

... Apkoręs dviračio rėmus atgyvenusiais buities rakandais, maišiukais su iškasenomis, ryšuliais senų tautinių drabužių jau šeštus metus Varėnos miesto gatvėmis kasdieną pravažiuoja aukštas, pailgo veido, trisdešimtmečių vyras.

Sustoja jis prie nedidelio namuko kiemo gilumoje, atrakina jo duris. Ir iš kiekvieno trobelės kampučio į Lizdenį žvelgia rajono praeitis ir dabartis...

Štai, dėžutėse prigludusios titnaginės ylos, kirvukai ir strėlių antgaliai. Ekspوناتai įvairiose rajono vietovėse ir akivaizdžiai byloja apie tai, kad kraštas buvo apgyvendintas jau akmens amžiaus laikotarpiu.

Tvarkingai išdėlioti ant stalų gargažiai —

Namų apyvokos daiktai, kuriuos iki praėito šimtmečio pabaigos naudojo žmonės

pajuodusios, susimaišiusios su žeme ir anglimi geležies putos. Šalia ilsisi kai kurie rūdos lydymo prietaisai. Užrašas skelbia, kad ekspوناتai Ulos upės pakrantėje, Rudnios gyvenvietėje, kur tebeesančios geliežies liejyklos liekanos. Atseit, jau žiloje senovėje rajono gyventojai mokėjo gaminti geležį.

Akmensiniame puode kažkas paslėpė XVII amžiaus Lietuvos-Lenkijos valstybės pinigus. Sidabro ir vario lobis ilgai buvo žemėje. Bet, štai, į Pamerkių kaimo laukus atėjo traktoriai ir lobis išvydo dienos šviesą, tarnauja mokslui.

Seniai nugarmėjo į praeitį baudžiavos laikai, dvarininkai ir bajorai. O kas čia? Gi "bajorystės teisių raštas". Jis, o taip pat daugybė medinių gamybos priemonių bei na-

Paminklas sukilėliams, 1863 m. žuvusiems kovoje už išsivadavimą iš baudžiavinės priespaudos

mų apyvokos daiktų, dūmios pirkios nuotrauka (pati pirkia tebestovi pirmykštėje sodybvietėje) ir kiti ekspوناتai byloja apie sunkią varguolių buitį.

Nemaža čia ir netolimos praeities ekspонатų. Štai pavyzdžiui, Merkinės valsčiaus viršaičio raštas Alytaus apskrities valdybai, pa-

rašytas 1942 m. rugsėjo 23 d., kad "neįmanoma įvykdyti Amstblatto potvarkį — surinkti šunų registracijos mokesčių — 5000 reichsmarkių"...

Tuo tarpu daugybė kitų dokumentų, tame tarpe diagramos, nuotraukos, laikraščių straipsniai ir t.t., skelbia apie socializmo statybos sėkmę rajone, apie nepaliamą darbo žmonių gerbūvio kilimą, apie didingus laimėjimus kultūros, švietimo, sveikatos baruose...

Turtinga Dzūkijos praeitis, įdomi dabartis, didinga jos ateitis. Užtat atkakliai tęsia pamėgtąjį darbą mokytojas Henrikas Lizdenis. Jis ir toliau braidžioja po Merkio ir Ulos lankas, laipioja į Merkinės piliakalnį ir šarūno kalną, fotografuoja liekanas dvarų, kuriuos sugriovė įniršę baudžiauninkai, ir paminklus sukilėliams, užrašo legendas apie Gilžės ežerą bei Akmeninės mergos akmenį ir pasakojimus apie lietuvių partizanų žygius, tempia ir tempia į muziejų įvairius naujus eksponatus.

Tiesa, šiame visuomenei naudingame darbe jis ne vienišas. "Lobininkui" nuoširdžiai padeda rajono mokytojai, kultūros įstaigų darbuotojai, darbininkai ir kolūkiečiai. Metodinius nurodymus teikia ir specialia literatūra Lizdenį aprūpina Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos institutas, istorijos mokslų kandidatas Milius, profesorius Jablonskis..

Pagaliau rajono vadovai muziejui išskyrė naujas, erdvas patalpas, o Lietuvos TSR Kultūros ministerija — lėšas mokslinių bendradarbių kadrams apmokėti.

Nebylūs muziejaus eksponatai. Bet jie jamžina tėvų ir protėvių nueitą kelią, pasakoja apie žmonių gerbūvio lygį atskirais laikotarpiais, ugdo meilę nacionalinei kultūrai, kuri vis plačiau suklesti Tarybų Lietuvoje.

A. Matučio eilėraščiai

(Iš "Pionieriaus" š. m. birž. 9 d.)

LELIJOS

Lyg baltos gulbelės
Ant ežero žalio
Siūbuoja, linguoja
Lelijos aplink.
Ne snaigėm, ne drobėm
Darželis pabalo —
Lyg batlos gulbelės
Ant ežero žalio...
Negąsdink, audruže,
Tu mano darželio!
Vėjeli,
Baltųjų žiedų nenuskink!
Lyg baltos gulbelės
Ant ežero žalio
Siūbuoja, linguoja
Lelijos aplink.

BIJŪNĖLIS ŽALIAS

Raitos ilgas kelias
Tarp plačių arimų.
Bijūnėlis žalias
Prie kelužio rymo.
Gintarėliai rieda —
Skaisčios rasos byra,
O bijūno žiedas
Ant vartelių svyra.
Lydi jis brolelį
Į kolūkio lauką.
Vakare prie kelio
Grižtančio jis laukia.
Raitos ilgas kelias
Per kalvas, per klonį...
Bijūnėlis žalias,
O žiedai raudoni.

Kad daugiau neplūstų kraujo upės!

MYKOLAS SLUCKIS

Neseniai perskaičiau "Komjaunimo tiesos" puslapiuose nedidelį skelbimą, kuris mane giliai sujaudino ir sukėlė ištisą virtinę vaizdų, jau kiek apiblukusių nuo laiko dulkių.

"Palangos vidurinės mokyklos Liudo Giros vardo pionierių draugovė, komjaunimo Kretingos rajono komitetas ir Pionierių namai, — rašo laikraštyje Palangos pionieriai, — 1957 m. birželio mėn. 23 d. organizuoja atminimo iškilmingą laužą, skirtą paminėti 1941 m. fašistinių budelių žvėriškiems veiksams — pionierių stovyklos Palangoje subombardavimui. Mes kreipiamės į visus to skaudaus praeities įvykio liudininkus... su nuoširdžiu prašymu atsilankyti į organizuojamą atminimo iškilmingą laužą."

Juk ir aš tenai buvau, ir aš esu to "skaudaus praeities įvykio" liudininkas, tos tragedijos dalyvis! Karui prasidėjus, turėjau vos trylika metų. Pirmieji mirtį nešą sviediniai pakėlė mane iš miego senoje Palangoje, tarp kopų ir pušų. Mūsų buvo daug tose lengvoje, poetiškų pavadinimų vilose — daug, labai daug vaikų, liaudies valdžios ištrauktų iš ankštų palėpių, drėgnų rūsių ir pasiūstų alsuoti grynų Baltijos oru. Vos per kelis šimtus žingsnių nuo mūsų vingiavo siena, ir kartais mes matydavome anapus žingsniuojančius vokiečių sargybinius. Fašistams net taikytis nereikėjo, kai Berlyno žmogžudys Nr. 1 paliepė savo gaujoms žudyti. Sviediniai ir minos krito į besiblaškančias, pakrikušias, siaubo genamas vaikų minias. Tada aš pirmą kartą pamačiau kraują... Jis lašėjo iš nuplėšto antakio, jis baltus sportinius marškinėlius dažė raudonai, jis užliedavo burnikę, kuri neviltes kupinu balsu rėkė "Mama! Kur tu?" Paskui, narsių raudonarmiečių išplėsti iš mirties nagų, palydimi bombų sproгимų ir baisaus kulkosvaidžių kalenimo, mes traukėmės baltais karo keliais. Ir būdavo, kad į sausakimšą, arklių, vežimų ir pėsčiųjų užtvenktą kelią, smėgdavo fašistų šarvuotas maitvangis. Ne visuomet pasipildavo švinas, ne... Kartais lakūnas "pasigailėdavo". Iši-

vaizduokite dulkėse gulinčius mirties šmėklos parblokštus vaikus, dar nesuvokiančius, kad juos tiktai "pagąsdino". Kaip į stebuklą vėl žiūrėdavom į saulę, į žalią, vešlią pievą, kurioje laigė nieko apie žmonių nelaimę nenuotukiantis kumeliukas. Atviro, mėlynai nekalto dangaus mes dar ilgai nemėgom — per dažnai jau šmėkšteldavo aukštybėse mirtis.

Mus priglaudė motina — Rusija, kaip ji priglaudė šimtus tūkstančių kitų benamių, betėvių vaikų, dar nežinojusių ar dar nespėjusių apsiprasti su mintim, kad jie benamiai ir betėviai. Mus priglaudė motina—Rusija, ta pati, kurioje rado prieglobstį Salomėja Nėris, jau pirmais karo metais lyg jautrus, mylintis aidas atkartojusi įstabiuose posmuose Palangos tragedijos šauksmą:

"Mama! Kur tu?"

Visus karo metus gyvenome toli nuo fronto linijos, nebegirdėjom patrankų griausmo, nebematėme ugnies pašvaisčių. Liovėmės krūpčioję naktimis; pamažėle vaikų sielose užsitraukė žaizdos; paliko tiktai randai, kurie, vos paliesti, kraujuodavo... Iš tolimos, baisiai tolimos gimtosios Lietuvos, į kurią dieną naktį krypo mūsų akys, retkarčiais lyg audros gūsiai atsklysdavo baisesios žinios:

- Masiniai žudymai!...
- Getto...
- Baudžiamosios operacijos.
- Trėmimai į Reichą...

Net ir mums, Palangos tragedijos dalyviams, jau pirmą karo dieną mačiusiems, kaip baltas kopų smėlis sugeria nekaltai pralieta mažamečių kraują, buvo sunku įsivaizduoti tokius hitlerininkų ir jų vietinių pakalikų žvėriškumus.

Miela, trapaus sudėjimo moteris ir didelės, narsios širdies poetė Salomėja Nėris džiūgdama skelbė savo tautai:

"Kovas kovoje — kruvini
Sugrįztame, sugrįztame.
Žaizdas nuplausim vandeny,
Žaliais šilkais aprišime."

Tada Rytų fronte tebegriaudėjo patrankos ir žaliuose Lietuvos kloniuose liepsnojo prieš tankų padegtos samanos bakūžės, degė piūčiai pribrendę javai, o minų švilpimas nustelbė nedrąsų dalgės skambėjį. Bet kas galėjo manyti, kad tų žaizdų bus tiek daug ir tokių gilių, kraujuojančių, kad kraujo plūs nemunai, ašarų marios?

Argi galėjo žinoti mūsų švelni poetė, kiek daug bus tų žaizdų? O jos pačios sužeista širdis, kuri netrukus po Pergalės liovėsi plakus, — ar tai ne viena tų skaudžių žaizdų, dėl kurių mes negalime rūsčiai nekaltinti fašizmo?

Mūsų kraštas nuo seno garsėja švelniais, mielais peizažais. Šilėliai ir kalvos, kloniai ir palaukės įkvėpė geriausius poetus. Sugrižę išvydome tas žavias, subtilioje lietuvių poezijoje apdainuotas vietas. Su ašaromis akyse žvelgėme į pušaites ir berželius, į gelsvą kalvų smėlį. Jie mums dar brangesni, nes jų ramiamie prieglobstyje, jų švelnioje, tiktai paukščių ir medžių ošimo trikdomoje tyloje ilsisi fašizmo aukų palaikai. Miškingose Panerių kalvose, Alytaus smiltynuose, slėnyje prie gražių Anykščių tratėjo kulkosvaidžiai, nukreipti į beginklius žmones, kaltus gal tik tuo, kad jie alsavo oru, kurį visą norėjo pasigrobti sau rudasis žvėris. Įnirtę okupantai šaudė visus, kurie mylėjo Tarybų Lietuvą, nenorėjo tapti vokiškų baronų ir gauliterių vergais. Mes tiksliai nežinome, kurioje vietoje ir kurią valandą buvo sušaudytas poetas Vytautas Montvila. Gal Kauno fortuose, netoli kurių 1926 m. Smetonos budeliai užmušė keturis komunistus, o gal kalėjime, kur nesimantė dangaus ir iš niekur neatklydo pušų šniokštimas. Net vainiko negalime padėti Montvilai, bet mes nepamiršime narsiojo, prieš svastiką neklūpėjusio poeto! Jo dainos skamba plačiai, jo karšti žodžiai neatšalo mūsų lūpose. Mes nepamiršome draugų, kritusių nelygoje kovoje su okupantais ir tų, kurie žuvo kaip nekaltos fašizmo aukos.

Mes nepamiršome ir Pirčiupių tragedijos, nepamiršome ir niekados nepamiršime.

Tai įvyko 1944 birželio 3 d. . .

Brangus drauge! Netikėk buržuazinių nacionalistų plepalais, esą, vokiškieji okupantai žiauriai elgėsi su gyventojais tiktai Rusijoje, Baltarusijoje, Ukrainoje . . . Lietuvius jie būk

tai "gerbę" . . . Buržuaziniai nacionalistai tuo pačiu norėtų save išteisinti. Juk jie buvo uolūs Hitlerio pagalbininkai, juk ir jų nagai kruvini . . .

Štai Pirčiupių kaimelis . . . Paprastas dzūkų kaimelis. Matai naujas trobas, darželius, šulinius . . . Kaimo gatve laksto vaikai . . . Bet kodėl kiemuose stūkso tokie dideli kryžiai? Daug kur Lietuvoje matai kryžius, tikinčiųjų pastatytus dievo garbei . . . Tačiau šitie kryžiai išsiskiria ne tik savo didumu . . . Jie ženklina brolių kapus. Kas čia guli: partizanai, kareiviai, šaudę į fašistus iš patrankų ir tankų?

Ne! Paprasti žmonės, kaimiečiai, vyrai, moterys ir vaikai . . . Kada vokiečių kareiviai su tankais apsupo kaimelį, daugumas šių žmonių nebuvo tanko matę.

Pirčiupių kaimelis senas. Kaip ir kitus negandus, jis gerai mena gaisrus. Šiaudinių stogu bakūžė užsiliepsnodavo nuo žaibo, nuo neprižiūrėto židinio, nuo kibirkštėlės . . . gaisras visuomet buvo didžiausia žmonių nelaimė. Bet tokio gaisro Pirčiupiuose neatsiminė. Namus padegė žmonių rankos . . . Ne kokie vaikai išdykaudami, ne girtas, numetęs į šiaudus degančią nuorūką . . . žmonės su šaltom akim ir šaltom širdim . . . Atstatę ginklus, jie budriai saugojo tvanojančią ugnį, kad niekas nemėgintų gesinti, kad niekas nemėgintų gelbėti . . . Vaikystėje aš mačiau, kaip ūkininko šeima apverkė sudegusią karvę . . . Tai buvo baisu! "Geriau aš pati būčiau sudegusi! . . ." vaitojo penkių mažylių motina. O PIRČIUPIŲ GRYČIOSE DEGĖ GYVI ŽMONĖS, 119 ŽMONIŲ! . . . Kas iššokdavo pro langą, susilaukdavo automato serijos . . . šūvių garsai stelbė širdį veriančias kūdikių aimanas, verksmus . . . Motinoms matant, fašistai, už kojų pagriebę, sviesdavo jų vaikus atgal į ugnį . . .

Buvo senas dzūkų kaimelis . . . Nelengvai gyveno čia žmonės. Bet jie gyveno ir tikėjo šviesesne diena. Koks žmogus netiki, kad išsisklaidys debesys, kad jam šyptels saulė? Ir staiga kaimelio neliko, vien šiurpūs degėsi, kuriuos sklaidė vėjas . . . Kaip tyruose negirdėjai čia žmogaus balso. Išsigelbėjo vos keli žmonės, ganę miške gyvulius ar išvykę savo reikalais dar prieš apsupant . . .

Man teko būti Pirčiupiuose pirmais pokari-

niais metais, ir aš mačiau tas gaisravietes... Mačiau ašaras gyvųjų veiduose, ašaras, kurios dar nespėjo išdžiūti... Kaimelis su Tarybų valdžios pagalba atsistatė, jis gal net gražesnis, negu buvo, bet ar galima pamiršti, kas įvyko Pirčiupiuose?

O jeigu kas nors bandys šnibždėti, kad tik-tai vienui vieninteli Pirčiupiai buvę sudeginti, netikėk, drauge! Yra ir daugiau kaimų, okupantų nušluotų nuo žemės paviršiaus. Tai Jaukiemio, Miliūnų, Kernavės, Lazdėnų, Šarkiškių, Gumbių ir kiti lietuviški kaimai.

“Ir kiti”, “Ir kituose” — šitaip paprastai pažymimi mažiau svarbūs dalykai... Pažiūrėkime, tačiau, kas atsitiko Lauciūnų kaime (buvusi Rokiškio apskr.), kuris irgi minimas tarp “kitų”. Apie kruviną okupantų susidorojimą su Lauciūnų gyventojais pasakojo man Stoniško, kaimyninio kaimo, žmonės. Stoniškis nuo Lauciūnų kaimo visai netoli, gal bus kokie penki kilometrai.

Buvo vaiskas 1943 m. spalio 13 d. rytas, žemę sidabrino pirmoji šalna. Ūmai pasigirdo kulkosvaidžių tratėjimas. Netrukus Lauciūnų pusėje pasirodė dūmai, kurie vis juodėjo ir tirštėjo. Į dangų įsirėmė ugnies stulpai. Šuvių vejamos, puldinėjo laukais it pamišusios moterys su kūdikiais... Staigiai užkluptos, jos nespėjo apsiulti ir bėgo per šalną basos... Užsirėkdami verkė vaikai... Vaikeliai taip pat buvo basi... Nuo dūmų, nuo pelenų aplinkui aptemo, o rytas, kaip žmonės prisimena, aušo toks giedras, toks permatomas...

O pačiam Stoniškyje seni žmonės klūpojo ant kelių ir meldėsi, moterys glaudė prie krūtininių vaikus, raišiojo ryšulius.

“Svieto pabaiga ateina...” — šnibždėjo mėlynos senų žmonių lūpos.

Bet tai nebuvo svieto pabaiga. Tai artėjo Hitlerio galas, jo baisyos žmogėdriškos valstybės krachas. Ir grimzdamas duobėn, jis norėjo nuvaryti į kapus kuo daugiau aukų.

Lietuvoje nebūna žemės drebėjimų. Tai žino kiekvienas mokinukas. Tačiau slogiais vokiečių okupacijos metais ne vienam teko matyti, kaip vaikščioja, kaip krūpčioja žemė. Tai duso, vartėsi gyvieji, pakišti po velėna kartu su sušaudytaisiais...

Giliai susimąstęs galvoju šiandieną apie Pirčiupius, apie tą lietuviškąjį Lidice... Man gailla kiekvieno žmogaus, kuris neišarė savo

vagos, nepasodino savo medelio, nesuvalgė jam skirto ruginės duonos kąsnio. Man gailla kūdikio verksmo, kuris užspringo gaisro dūmuose... Aš regiu liepsnas, kurios lyžčioja senų dzūkiškų bakūžių rąstus, ir pro jas tartum matau mūsų gimtąjį kraštą. Kas būtų nutikę, jeigu didvyriškoji Tarybinė Armija nebūtų išplėšusi iš fašisto rankos liepsnojancio deglo, jeigu ji nebūtų sumalusi į šipulius jo tūkstančių tankų, lėktuvų, patrankų? Visa Lietuva su savo mėlynomis giraitėmis ir margaziedėmis pievomis, su savo susimąsčiusiais ežerėliais ir sidabriniais išplaukėjusiais javais, visa Lietuva su savo žmonėmis, skambiąja kalba ir senomis dainomis uždustų naikinimo ugnyje krematorijų žiotyse... Ugnis ir mirtis šimtmečiams nusiaubtų mūsų žemę... Ir todėl negaliu šiandieną nepakartoti tų įkvėptų žodžių, kuriuos šiltai tarė kariams-išvaduotojams didis mūsų rašytojas Petras Cvirka.

“Ar liečiu knygą, ar regiu tyrame pavasario danguje plazdančias žvaigždes, ar girdžiu toli pradundantį traukinį, visa tai duota man daugybės mano brolių aukų kaina. Daugybės rankų ir karštų, jaunų širdžių, nūnai sudūlėjusių ir amžinai nutilusių, darbai, dainos, žodžiai, ir kaimo degėsiuose vėl pražydusi obelis palikta man, ir aš jaučiu visų jų, neregiamųjų, artimumą, amžinu miegu miegančių Dniepro ir Nemuno žemėse”.

Mes esame Cvirkos mokiniai ir su pasididžiavimu kartojame taurius savo mokytojo žodžius.

...Kaip greitai bėga laikas. Štai užauga jauna karta, kuri negirdėjo bombų sprogimų, kuriai Didžiojo Tėvynės karo žygdarbiai ir kančios skamba kaip istorinės legendos. Ar reikia drumsti jos ramybę, ar reikia pasakoti jai šurpią Pirčiupių tragediją? Taip, reikia! Juk dangus ne toks grynas, kaip norėtumėm. Tiesa, virš mūsų miestų ir kaimų plyti vaiski mėlynė, bet toliau, vakaruose, dangus drumsčiasi, tenai kaupiasi debesys, blykčioja amalas. O kartais ir griaustinis ataidi. Šiandieną hitlerinių žmogėdrų laurai atitekę Amerikos imperialistams, atitekę jiems kartu su gyvuoju inventorium, su budaiais, kankinisiais Balį Sruogą štuthofio mirties stovykloje. Nebe automatais žvangina jie, o atominė ir vandeniline bomba. Vakaru

Vokietijos bauerių pasėlius niokoja atominių patrankų ratai. Karo kurstytojus lyg šmaiškštus botagas gena "didžiojo biznio" reikalas, baimė prieš taikų dviejų sistemų lenktyniavimą, baimė prieš savo liaudį, prieš rytdieną.

... Mes jus mylėjome... Mūsų kraujo kaina pirқта jūsų ramybė... Būkite budrūs!..

Argi ne šitie priesakai aidi šiandieną mūsų padangėje?

Taip, jaunajai kartai reikia pasakoti apie Pirčiupius, apie Lauciūnus!

Neseniai man pateko į rankas buvusių karinių nusikaltėlių — įžymių hitlerinių karinių specialistų kolektyvinė knyga. "Antrojo pasaulinio karo rezultatai" — taip ją pavadino grobuonys, kurių mizantropiškoje vaizduotėje jau šmėkčioja naujojo, trečiojo pasaulinio karo gaisrai. Ko siekia šitie susibankrutavę generolai? Jie moko naujus hitlerius: nekartokite fiurerio klaidų! Tarp kitko, jie kalba ir apie vokiškųjų militaristų siautėjimus okupuotose teritorijose. Matyt, ylos maiše nenuslėpsi, matyt, jiems reikalingas "objektyvumas", kuriuo įtikėtų skaitytojas... Gal jie smerkia mirties stovyklas, masinius šaudymus ir kankinimus? Gal jie, nors ir švelniai, kaltina fašistinę kariauną? O ne, nesitikėkite... Pripažindami, jog kai kurių žvėriškumų praeityje būta, jie suverčia kaltę... sušaudytiems ir nužudytiems, dujų kamerų, karcerių, kartuvių ir laužų aukoms. Esą, jie patys savo elgesiu privertę fašistus taip žiauriai elgtis... Esą, kitokios išeities nebuvę, karinė situacija diktavusi... O karo nusikaltėliai, kuriuos teisė Niurnbergas, jų nuomone, niekuo dėti, nė teisti jų nereikėjo...

Tegu kaip įmanydami neriasi iš kailio fašistai ir jų gražbyliai advokatai! Mūsų jie neapgaus. Mes pasakojome ir pasakosime jaunajai kartai apie Osvecimą ir Pirčiupius, apie Štuthofą ir Lauciūnus!

Ir tegul ponų imperialistų neklaidina ašaros, kurias liejame šiandieną prie brolių kapų Pirčiupiuose, Paneriuose, prie rusų karių kapų Alytaus miške. Mes verkiam, nes tenai mūsų tėvai, broliai, ginklo ir kraujo draugai. Bet mūsų liudesys ir susimąstymas — ne silpnumo požymis. Lietuva nebe mažytis Pabal-tijo kampelis, krūpčiojās nuo kiekiveno Va-

karų užkariautojų prisilietimo, Lietuva nebe korta imperialistinių lošėjų rankose. Didi draugystė, didžios idėjos ir dideli darbai riša mus tvirtais saitais su nenugalimomis tarybinėmis tautomis. Didžioji broliška Sąjunga išgelbėjo mus nuo hitlerinės vergovės, į jos granitą atsitrenkę, subyra ir subyrės visi imperialistų kėsłai.

Mūsų tarybinė žemė sočiai prisigėrusi fašizmo aukų krauju. Kitos šalys, šia prasme, gal būt, laimingesnės. Bet mes niekam nelinkim blogo. Tebūnie ramu ir saulėta visur.

Kad niekur daugiau neplūstų kraujo upės, ašarų marios, mes paduodame savo balsą už taiką!

Susijungęs su šimtais milijonų kitų taikių balsų, mūsų balsas nustelbs kraugerišką imperialistų ir jų pakalikų kranksėjimą!

"Literatūra ir menas"

1957 m. birželio 15 d.

GRAŽŪS PASAULIO RUIMAI

Gražus pasaulio ruimas visas
Su jo dangum, su jo žeme.
Tvirtai širdis prie žemės rišas,
Kai jai dainas iš jos semi.

Džiugu širdy, lyg darbą baigus,
Lyg skambant juokui mylimos,
Kad žemėj žels pasėliai daigūs,
Kad vis dvasia į saulę mos.

Vyliai žavus pasaulio kelias,
Kai broliams saulę juo neši.
Šviesi diena tau rytą kelias,
Jei kurdai amžius jos laše.

Ramu širdy, lyg ošiant giriai,
Lyg žengiant vakarui laukais,
Kad baigęs dieną, pats ją gyrei,
Kad vėl kakta aušra tau kais.

Gražus, gražus pasaulis visas
Su jo džiaugsmiais, su jo vargais.
Tvirtai širdis prie žemės rišas,
Kai želdai ją žiedais margais.

Petras Vaičiūnas

Pagal planą

Patekėjo aušra,
 Užsidegus aistra,
 Apsigaubus skarelę raudoną...
 Prasiskleidė antai
 Vaiskūs erdvių skliautai,
 Apsijuosę su juosta geltona...
 Nuriedėjo visa
 Debesukų gausa —
 Gumuliukais pūkiniais už miško...
 Mirkuliuoja bruožai —
 Pailgai, įstrižai —
 Rožiaspalviai fontanai nutryško...
 Nei ugnies kamuolys,
 Nei liepsnų rutulys,
 Raudonskruostė užsiplieskė saulė...
 Ir banguoja žydrai,
 Tartum marių gaurai,
 Vyliunginga padangių apgaulė...
 Tuoj naktinė tyla —
 Žabala nebyla —
 Lyg stiklai sužvangėjo nuo dūžio:
 Brazda rytas tarškiai,
 Šurmulingai, plačiai,
 Dunda, čerškia ir spragsi ir ūžia...
 Užsimojo plačiai
 Kojos, rankos, pečiai —
 Varo šuolius mašinos, kombainai...
 Fabrikų užėsėys
 Ir laukų klegėsėys
 Burbuliuoja išvien darbo dainą...
 Plačiapetė talka —
 Ir vidinė trauka
 Ir mane juk darban pasodino:
 Nūn su širdžia aistria
 Ir su plunksna aitaria —
 Jūs vaizduojat kuklutį žmogyną...
 Vos išaušo rytai,
 Patvariai ir rimtai
 Brėžiu varginu-marginu lakštą...
 Ir vaizduotės sparnai,
 Kai paskrist sumanai,
 Tartum bitės, tik spaistosi, laksto...

Kai darbų kupina
 Įpusėja diena,
 Suliaunėja ranka patvarioji, —
 Atsiverčia staiga
 Mėgiamoji knyga —
 Po Saulėtekio kraštą vedžioja...

Nuo pašlaičių smilių
 Atsitraukt negaliu:
 Gausų derlių mūs' broliai doroja, —
 Su kombainų sparnais,
 Su kastuvais žvainais
 Kyla saulėn šalėlė jaunoji!...

Kiek ten žygių šaunių!
 Kiek širdingų žmonių!
 Iš tos knygos regi, kaip ant delno!
 Rods ir dirbi kartu,
 Žiūri, vaikštai ir tu:
 Junti džiaugsmo kutenimą švelnų...

Tu mašiną valdai,
 Rugį šuoliais guldai,
 Gyveni, kaip tos knygos herojus:
 Sukrauta kupeta,
 Iškulta, suberta...
 Taip džiugu, rugelius sudorojus!

Vis tą knygą skaitau, —
 Būtų gera ir tau
 Pagyvent su herojais romano...
 Ir praskrenda diena
 Darbo vaisių pilna,
 Pagal nupieštą kaktose planą.

O rytoj vėl aušra,
 Vėl darbinė aistra,
 Vėl darbymečio pokylio vaišės...
 Bėga laikas risčia,
 Tai viršus — apačia...
 Darbas—vynas, aš juo lyg apkvaišęs...

Man... darbų kvaitulys
 Tai — gaivus kutulys,
 Tikras vaistas, kvapus eliksyras...
 Aš tik tuo gyvenu,
 Traukimu tuo senu, —
 Tai — šaltinis gyvenimo tyras!

Jonas Kaškaitis

Bal. 30, 1957

LITERATŪROS APŽVALGA

SENO VINCO EILĖRAŠČIAI

Dar praėjusieji metai iš spaudos išėjo mūsų seno veikėjo ir rašytojo Seno Vinco eilėraščių rinkinėlis. Kūrinėlis techniškai gražiai apdirbtas. Įspūdingą knygai viršelį piešė dailininkas Robertas Feiferis. Tai jau nebe pirmas šio dailininko pieštas viršelis, bet tai bus vienas iš geriausia pavykusių.

Eilėraščių rinkinėlį išleido dienraštis *Laisvė* prenumeratos keliu. Kadangi Senas Vincas labai puikiai žinomas mūsų pažangiajai visuomenei, tai prenumeratų suplaukė nemažai. Išleidimo kaštai buvo gražiai padengti.

Kol kas šio eilėraščių rinkinio kiek platesnės recenzijos dar nepasirodė. O kam nors reikėtų tatai padaryti. Tiek autorius, tiek jo eilėraščiai pilnai užsitarnauja platesnio dėmesio.

Iki šiol Senas Vincas buvo daugiausiai mums pažįstamas kaip apysakų, trumpų ir ilgesnių, rašytojas, nors periodinėje spaudoje yra nemaža pasirodę jo ir eilėraščių. Dabar tie eilėraščiai, sukurti per keletą desėtkų metų įvairiais laikotarpiais ir įvairiomis sąlygomis, išleisti rinkinyje.

Senas Vincas yra darbininkiškas poetas-dainius. Tiesa, šiame rinkinyje gal užeisime eilėraščių, kurie nepereitų per įgudusio poeto kritikos sietą, bet rasime nemažą ir tokių kūrinėlių, kuriems bus sunku ką nors primesti. Pavyzdžiui, eilėraštyje "Bedarbio kelio galas," autorius kaip veidrodyje pavaizduoja likimą seno, kapitalistų iščiulpto ir į bedarbių eiles išmesto darbininko anais laikais, kai Amerikoje neturėjome nei bedarbių apdraudos, nei senatvės pensijos.

Arba, paimkime eilėrašį "Viršžmogio likimas," kuriame jis vaizduoja pabaisą Hitlerį ir jo prakeiktą galą. Negali jį skaityti be giliausio susijaudinimo ir kovingo įkvėpimo.

Gal vienoje kitoje vietoje kartais pas Seną Vincą ir sublykšteli nusiminimo ir bevilties kibirkštėlė, bet, abelnai paėmus, jo eilėraščiai dainuoja apie kovas ir laimėjimus. Savo eilė-

raštyje "Tikslas pergalės imas!" jis šaukia:

"Lik sveika, bevilte, šalin abejonės!

Iš kelio nusiminimas!

Jau priekis nušvitęs manosios kelionės,

O tikslas pergalės imas!"

Arba eilėraštyje "Žinau, ateis pavasarėlis," autorius, apdainavęs gyvenimo rudenį, pareiškia:

"Bet kolei akys kaktoj žiba,

šalin senatvę iš minties!

Kad ir nusenusia kūryba

Sieksiuos geresnės ateities."

Eilėraštyje "Senatvę įsikalbėjusiems literatam" Senas Vincas ragina nepadėti plunksnos iš rankų. Štai:

"Imk plunksną į rankas, junk sielą ir protą,
Liek žodžius teisingus, kaip ištirpęs plienas!
Pakelk minių dvasią, ryžtu apšarvotą,
Ir širdžių sutrintų nušluostyk blakstienas."

Visai puikūs jo prieškariniai eilėraščiai "Kam ir už ką?," "Vėl prašvys rytas naujas!" "Už ginklų!" ir kt. Jo eilėraštis "Taip per amžius bus!" kupinas džiaugsmo ir vilties.

Tik šitokioms kelioms pastaboms čia vietos ir teturime. Seno Vinco "Eilėraščių rinkinėlio" prenumeratoriai ir šiaip grožinės literatūros mylėtojai nepadarys klaidos šiuos eilėraščius vėl ir vėl pasiskaitydami.

TEISYBĖ APIE VENGRIJĄ

Tai, kas pernai atsitiko Vengrijos liaudies respublikoje, nuaidėjo skersai ir išilgai visą pasaulį. Vengrija dar ir šiandien tebėra visur plačiausiai diskutuojama. Tie rūstūs įvykiai, tas fašistų sukilimas ir Tarybų Sąjungos įsimašymas, juos numalšinant, ypač plačiai išnaudojamas propagandai prieš visą socialistinį pasaulį.

Neseniai iš spaudos išėjo didžiulė anglų kalba knyga "The Truth About Hungary," parašyta gal šių laikų žymiausio amerikiečio marksinio istoriko Herbert Aptheker. Tai vei-

kalas, kurį turėtų perskaityti kiekvienas, kuris nori turėti teisingą supratimą apie Vengriją.

Knygos autorius, pasirinkęs originalia medžiaga, trumpais bruožais patiekia mums lapą iš Vengrijos istorijos, prisimena apie tai, kaip 1919-1920 metais buvo kraujuose paskandinta vengrų socialistinė revoliucija ir kaip paskui įsigalėjo žiaurusis fašizmas. Jis mums primena, kad Antrajame pasauliniame kare Vengrija buvo Hitlerio ir Mussolinio talkininkė. Paskui, po karo, kaip žinia, įsikūrė, komunistų vadovybėje, darbo liaudies valdžia, bet Vengrijoje pasiliko, nugalėti, bet toli gražu nepraradę vilties kada nors vėl atsigriebti, buvusieji išnaudotojai ir net buvę fašistiniai budeliai. Na, o iš antros pusės, Amerika ir kitos kapitalistinės šalys dėjo visas pastangas liaudiškąją santvarką Vengrijoje susprogdinti iš vidaus—per savo agentus, per šnipus, per provokacijas.

Paskui, prasidėjus sugriautos šalies ekonomikos atstatymui, kilo šimtai sunkių problemų, gimė dideli nedatekliai ir trūkumai. Iš vienos pusės, komunistinė vadovybė nepajėgė, o iš kitos—nesugebėjo tas problemas išspręsti greitai ir taip, jog darbo liaudis būtų supratusi tuos sunkumus ir įsitraukusi į jų nugalėjimą. Rezultatas: kilo darbo žmonėse daug nepasitenkinimo ir skundų. Prasidėjo bruzdėjimas už pagerinimą būklės. Ta proga, tuo nepasitenkinimu, pasinaudojo reakcionieriai iš vidaus ir iš lauko, ir surengė kruviną sukilimą. Šitokioje situacijoje Sovietai, kurie, pagal sutartį su Vengrija, turėjo armijos bazes Vengrijoje, negalėjo stovėti rankas susidėję ir leisti fašistams laimėti ir baisiausiu teroru dar kartą Vengrijos darbo liaudį paskandinti kraujuose.

Šitokia Vengrijos įvykių istorija, gambiai, populiariai tvirtai pagrįstai išdėstyta knygoje "The Truth About Hungary."

IS SENOSIOS LIETUVOS KAIMO GYVENIMO

Mus pasiekė naujas rašytojo Juozo Baltušio šiemet Vilniuje išėjęs kūrinys "Parduotos vasaros." Tai labai įdomi ir svarbi grožinės literatūros knyga. Mes ją perskaitėme faktinai nepadėdami iš rankų. Per piemenėlio išgyvenimus, patyrimus ir kančias knygos au-

torius atidengia visą senosios Lietuvos kaimo vaizdą. Baltušio sukurti buožės Tekoniai ir Dirdos niekadės neišdils iš skaitytojo atminties. Taip pat, ir dar labiau, neišdildomai skaitytojo atmintyje pasilieka autoriaus sukurtieji personažai bežemių ir mažžemių, tėvų ir motinų, kurie, vargo ir skurdo verčiami, savo mažus vaikus būdavo priversti parduoti buožėms už piemenis. Sutinkame su kritiku Kaziu Ambrasu, kuris sako:

"Juose su tokia nuostabia jėga ištrykšta J. Baltušio talentas, kad jie mus stačiai pritrenkia savo gyvenimišku betarpiškumu, kažkaip automatiškai, nejučiomis priverčia užmiršti, kad sklaidome knygos lapus, o ne vaikštome tų vargo žmonių lūšnelėje, kvėpuojame tvankiu jos oru, klausomės jų skundų. Autorius, o drauge su juo ir skaitytojas, mąsto jų protu, gyvenajų siekimais ir viltimis, kenčia jų skausmus, patiria jų nepriteklus."

Kūrinį pagyvina ir pajvairina ir tas, jog jis padalintas į penkias dalis arba noveles. Kiekviena novelė pati per save yra pilna, bet jos viena su kita taip talentingai susietos, surištos, jog tiesiog susilieja į vieną išpūdingą romaną.

Šis gražus Juozo Baltušio veikalas Tarybų Lietuvoje sutiktas labai šiltai. "Parduotos vasaros" skaitomos išymiausiu šio talentingo ir populiaraus rašytojo iki šiol mums duotu kūrinium. Autorius laimėjo 25,000 rublių valstybinę premiją. Tai labai aukštas rašytojo kūrybos įvertinimas.

žodis LTSR Valstybinės grožinės literatūros leidyklai. Būtų gerai, kad, tokį stambų veikalą leidžiant, būtų kur nors ant viršelio, arba pačioje knygos pradžioje ar pabaigoje, įdėtas žodis kitas apie kūrinio autorių, atžymėti jau pirmiau jo duoti svarbesnieji kūriniai. Taip daro visos amerikinės leidyklos, ir, mums atrodo, geras dalykas. Reikia atsiminti, kad daugelis skaitytojų per šį veikalą pirmu kartu susitinka su autoriumi. Jo pažinimas palengvina suprasti jo kūrinį. Pavyzdžiui, šiose "Parduotose vasarose" reikėjo skaitytojui priminti, kad mūsų talentingasis rašytojas jau yra davęs mums "Gieda gaideliai," "Anksti rytelį," "Baltieji dobiliukai" ir dar ką daugiau.